

ASUTUSESISESEKS KASUTAMISEKS

Rektori otsus: 05.06.2018 nr.6.1-19/1490-1

Teabevaldaja nimi: Sisekaitseakadeemia

Juurdepääsupiirangu alus: AvTS § 35 lõige 1 punkt 31

Lõpptähtaeg: 05.06.2023

Märke vormistamise kuupäev: 05.06.2018

Sisekaitseakadeemia

Päästekolledž

Liis Sindeva

RS150

**MITMEOTSTARBELISTE TEENISTUSKOERTE
KASUTAMISE POSITIIVSED JA NEGATIIVSED KÜLJED**

Lõputöö

Juhendaja:

Lauri Bauvald, BA

Kaasjuhendaja:

Tarmo Kull, MA

Tallinn 2018

ANNOTATSIOON

Päästekolledž	Kaitsmine: juuni 2018
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Mitmeotstarbeliste teenistuskoeerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: The pros and cons of using multipurpose service dogs</p> <p>Käesolev lõputöö on kirjutatud eesti keeles inglise keelse kokkuvõttega. Töö maht koos lisadega on 34 lehekülge, millest 25 lehte moodustab töö põhiosa. Töös on kasutatud 28 eesti- ja inglise keelset allikat ning töös on üks tabel ja üks lisa.</p> <p>Lõputöö eesmärk on välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoeerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed.</p> <p>Lõputöö uurimisülesanneteks on anda ülevaade Eestis kasutusel olevatest teenistuskoeerte klassifikatsioonist, erinevatest tõugudest ning koerte ja koerajuhtide valikust. Välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoeerte kasutamise kasutegurid ning võimalikud ohud. Teha teooria ja analüüsi tulemusel ettepanekud mitmeotstarbeliste teenistuskoeerte kasutamiseks.</p> <p>Lõputöö uuringu tulemusena tegi autor viis ettepanekut.</p>	
Võtmesõnad: mitmeotstarbelised teenistuskoeerad, koerajuhid, jõustruktuurid	
Võõrkeelsed võtmesõnad: multipurpose service dogs, dog handlers, power structures	
Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: SiM STAK 2015-2020	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu, piiratud ligipääsuga töö (AK)	
<p>Töö autor: Liis Sindeva</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste tööde autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Lauri Bauvald	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Tarmo Kull	Allkiri:
Kaitstmisele lubatud	
Päästekolledži direktor: Ain Karafin	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS	4
1. ÜLEVAADE TEENISTUSKOERTEST	6
1.1. Enamkasutatavad koeratõud	6
1.2. Teenistuskoerte valik	7
1.3. Koerajuhtide valik	9
1.4. Teenistuskoerte klassifikatsioon	10
1.5. Koerte koolitamine	13
2. UURIMUS MITMEOTSTARBELISTE KOERTE VAJALIKKUSEST EESTI OPERATIIVTEENISTUSES	16
2.1. Töö metoodika ja valim	16
2.2. Intervjuude analüüs	17
2.2.1. Politsei- ja Piirivalveamet	17
2.2.2. Maksu- ja Tolliamet	20
2.2.3. Päästeameti Demineerimiskeskus	21
2.2.4. Eesti Otsingukoerte Klubi	22
2.2.5. Sõjaväepolitsei	24
2.2.6. Läti piirivalve	25
2.3. Järeldused ja ettepanekud mitmeotstarbeliste koerte kasutamisesest	25
KOKKUVÕTE	29
SUMMARY	31
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	32
Lisa 1 Intervjuu küsimused	34

SISSEJUHATUS

Koerad tajuvad inimestest maailma väga erinevalt. Inimeste jaoks on esmatähtis nägemismeel, kuid koerad tunnetavad maailma suuresti läbi erinevate lõhnade. Koerad suudavad tajuda silmale nähtamatut. See on üks põhjustest miks koerad on tänapäeva operatiivteenistuses lahutamatu osa tööülesannete täitmisel. Tubli ja edukalt tööülesandeid täitva koera eelduseks on aga osav koerajuht. Koerajuhi ülesandeks on koera pidev ja süstemaatiline treenimine, ilma selleta langeb koera võimekus tööülesannete täitmisel. Teenistuskoertele on omistatud erinevad ülesanded, alates konkreetse lõhna tuvastamisest kuni kadunud inimeste otsimiseni. Paljud koerad on kombinatsioon erinevatest funktsioonidest. Mitmeotstarbeline teenistuskoer on võimeline pakkuma mitut erinevat teenust. Välisriikides on laialdaselt kasutusel nõ mitme erialaga patrullkoerad, kes suudavad tuvastada ka erinevaid lõhnu. Eestis on nimetatud teemat vähe uuritud, seega pole selliste koerte kasulikkuses meie ühiskonnas veel üksmeelele jõutud.

Antud töö teoreetilises osas antakse ülevaade Eestis kasutusel olevatest teenistuskoerte tööülesannetest, kasutusel olevatest koeratõugudest ning vajalikest omadustest koerajuhi ja teenistuskoera valikul. Töö uurimuslikus osas analüüsitakse intervjuudest saadud informatsiooni.

Mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise teema on aktuaalne ja toetab siseturvalisuse arengukavas 2015-2020 toodud olulisi tegevusi asutuste narkokuritegude avastamise võimekuse arendamisel, demineerimiskeskuse suurema reageerimisvõimekuse tagamisel ning siseturvalisust toetavate vabatahtlike panustamisel. (Siseministeerium, 2015)

Lõputöö on uudne ja autori teada Eestis varasemalt sellist uuringut läbi viidud ei ole. Lõputöö tulemusel selgub milliste funktsioonide osas kasutatakse mitmeotstarbelisi koeri ning millised on selliste koerte kasutamise murekohad ja kasutegurid.

Lõputöö keskne **uurimisprobleem** on järgmine: milliste funktsioonide osas on mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamine võimalik? Lõputöö **eemärgiks** on välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud uurimisküsimused:

- Millised asutused kasutavad mitmeotstarberilisi teenistuskoeri?

- Kui suur on vajadus Eesti operatiivteenistuses mitmeotstarbeliste koerte järele?
- Milliste funktsioonide osas kasutatakse mitmeotstarbelisi koeri?
- Millised on mitmeotstarbeliste koerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed?

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

- Anda ülevaade Eestis kasutusel olevatest teenistuskoerte klassifikatsioonist, erinevatest tõugudest ning koerte ja koerajuhtide valikust.
- Välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise negatiivsed ja positiivsed küljed.
- Teha teooria ja analüüsi tulemusel ettepanekud mitmeotstarbeliste koete kasutamiseks.

Käesolev töö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade teenistuskoertest, nende klassifikatsioonist ja koolitusest ning koerajuhtide valikust. Teises peatükis analüüsitakse mitmeotstarbeliste koerte vajalikkust operatiivteenistustes ning esitatakse uurimuse järeldused ja ettepanekud.

Empiirilise uuringu läbi viimiseks kasutatakse ekspertintervjuusid. Intervjuud viiakse läbi Eesti sisejulgeoleku asutuste ja Eesti Otsingukoerte Klubi esindajatega. Lisaks sai autor vastused küsimustikule e-kirja teel Sõjaväepolitseilt ja Läti piirivalvel.

1. ÜLEVAADE TEENISTUSKOERTEST

1.1. Enamkasutatavad koeratõud

Teenistuskoeri on kasutatud inimeste abilisena juba aastasadu. Selle aja jooksul on välja kujunenud kindlad tõud, kes tööülesandeid täites on kõige efektiivsemad.

Saksa lambakoer pärineb 1899. aasta Saksamaalt. Tegemist on suurekasvulise koeraga, kelle turjakõrgus on isasel 60-65 cm, emasel 55-60 cm, kaal jääb vahemikku 33,5-42,5 kg. Väliskarv on keskmise pikkusega, sirge, karm ja liibuv, selle all on tihe aluskarv. Karvkate võib olla nii ühevärviline must või hall kui ka pruun/kollane musta sadula ja maskiga. (Stevens, s.a., p. 9)

Saksa lambakoerad on väga aktiivsed, tõustandardites kirjeldatakse neid enesekindlatena. Lambakoerad on lojaalsed, kuid võivad muutuda liiga kaitsvaks perekonna ja territooriumi suhtes. Nimetatud tõug on tuntud ennekõike intelligentsuse poolest ning see teeb neist väga tahetud politsei-, pääste- ja valvekoerana. Saksa lambakoeri kasutatakse laialdaselt erinevate lõhnade tuvastamiseks, sinna hulka kuulub otsimine ja pääste, narkootiliste- ja lõhkeainete leidmine jms. Nad on hinnatud just selle poolest, et suudavad tööd teha ka segajate olemasolul. (Stevens, s.a., p. 15)

Belgia lambakoera Malinoisi isase koera turjakõrgus on 61-66cm, emasel 56-61cm, kaal on keskmiselt 20-30 kg. Karvkate on lühike, värvuselt kollakaspruun/mahagonpruun mustade kõrvade ja maskiga. (Stevens, s.a., p. 20) Hästi kasvatatud ja treenitud Malinoisid on tavaliselt aktiivsed, sõbralikud, kaitsvad ja töökad. Noorelt on nad väga ülevoolavad ja mänguhimulised, kuid kui neile ei tagata piisavalt stimulatsiooni ja harjutusi võivad nad langeda stressi ja muutuda neurootiliseks. Malinoisid vajavad pidevat kuulekuse treeningut ja uusi väljakutseid. Neid on lihtne treenida ning neid kasutatakse laialdaselt isiklikuks kaitseks, erinevate lõhnade tuvastamiseks ja inimeste otsimiseks. *The United States Secret Service* ja *Royal Australian Airforce* kasutavad eranditult ainult Belgia Malinoise. (Stevens, s.a., p. 21)

Inglise springerspanjeleid hakati kasvatama 18. sajandil Inglismaal. Koera turjakõrgus on keskmiselt 51 cm, kaal 18-25 kg. Karvkate on poolpikk, sirge ja tihe, esineb erinevaid värvi: must ja valge, pruun ja valge, kolmevärviline. (koer.ee, s.a.) Inglise springerspanjel on väga sõbralik, kiire õppimisvõimega ja kuulekas. Tal on silmapaistev vastupidavus ja üleliigse energia kulutamiseks vajavad nad aktiivset eluviisi. Spanjelitel võib esineda teatud juhtudel

raevusündroom, see tähendab, et koer võib äkitselt rünnata, ilma et tajuks ümbritsevat. Pärast raevuhoogu on koer jälle tavaline. Maailmas kasutatakse springerspanjeleid laialdaselt erinevate lõhnade tuvastamiseks (lõhkeaine, narkootilised ained jms). (Stevens, s.a., pp. 130-136)

Vene jahispanjel aretati pärast II maailmasõda Euroopas levinud erinevatest spanjelitõugudest. Vene jahispanjel on madalakasvuline, kuid tugeva kehaehitusega. isase koera turjakõrgus on 38-44 cm, emastel 36-42 cm. Karvkate on pikk, läikiv, pehme, sirge või kergelt lainjas ning liibuv. Värvus võib olla: ühevärviline – must, pruun; kahevärviline – musta- ja pruunikirju; kolmevärviline – valge värviliste laikudega, must/pruun värviliste laikudega. (Joosepson, 1993, p. 329)

Labradori retriiverid on väga sõbralikud, intelligentsed ja sõnakuulelikud koerad. Neil on suur soov inimestele meeldida, seega on neid kerge õpetada. Kuna nad on väga aplad ning neid on suur töötähe, on võimalik õpetada neile mitmeid trikke ja kuulekust. Labradori retriiverid on intelligentsed ja innukad, suure teenidusvalmidusega. Nad on väga sõbralikud ning puudub kaldumus agressiivsusele. Karv on lühike ja tihe, värvuselt must, kollane või šokolaadipruun. Turjakõrgus isasel koeral on 56-57 cm, emasel 54-56 cm. (Eesti Retriiverite Tõuühing, 2016)

1.2. Teenistuskoorte valik

Nõuded teenistuskoortele on riigiti ja ametkonniti erinevad. Järgnevalt on välja toodud nõuded, mis on leitud välismaisest kirjandusest (Ameerika).

Oma raamatus „*K9 Scent Detection: My Favorite Judge Lives in a Kennel*“ toob Jan Kaldenbach välja olulised otsingu- ja jäljekoera omadused (Kaldenbach, 1998, pp. 44-47):

- Huvi otsimise vastu;
- Huvi leidmise vastu;
- Visadus – koer ei tohiks ebameeldivaid lõhnu ja kogemusi liiga tõsiselt võtta;
- Kuulekus – koer täidab käske hea meelega ja on õnnelik, et saab koerajuhiga koos tööd teha;

- Energilisus, julgus – kartliku koera peale ei saa kindel olla, kuna koer peab tundmatutes keskkondades tööd tegema ja lähenema võõrastele inimestele;
- Huvi töö vastu.

Noort koera, kellel on olemas eelpool mainitud omadused, hakatakse intensiivselt treenima. Kõige paremini sobiks selleks siiski koer, kes tuleb töökoerte perekonnast. (Kaldenbach, 1998, p. 48)

Wendy Volhard on välja töötanud **kutsika sobivuse testi** (*Puppy Aptitude Testing* – edaspidi PAT). Testi autori sõnul on ideaalne kutsikat testida 49 päeva vanuselt, kuna siis on ta neuroloogiliselt arenenud ning ta aju on arengult samal tasemel kui täiskasvanud koeral. PAT koosneb kümnest testist. Testid viiakse järjest läbi ettenähtud järjekorras ning selle viib läbi koerale tundmatu isik. (Volhard, 2005)

PAT koosneb järgmistest testidest (Volhard, 2005):

Sotsiaalne külgetõmme – soov järgneda inimesele, enesekindlus või sõltuvus. Omanik lahkub ruumist, testija kutsub koera enda juurde;

1. Järgnemine – soov järgneda inimesele. Testija tõuseb ja hakkab vaikselt liikuma, kutsudes koera järgnema;
2. Tagasihoidlikkus – domineeriv või alandlik käitumine. Testija veeretab koera õrnalt selili, hoiab selles asendis 30 sekundit;
3. Sotsiaalne dominantsus – inimese sotsiaalse dominantsuse aktsepteerimine. Testija kükitab koera kõrvale, paitab ta pead;
4. Üleolek – üleoleku aktsepteerimine olukorras, kus koeral puudub kontroll (veterinaari või hooldaja juures). Testija võtab koera sülle ja hoiab teda 30 sekundit õhus;
5. Tagasi toomine – tahe omaniku heaks midagi teha. Testija kükitab koera kõrvale viskab ta ette (ca 1 meetri kaugusele) paberpalli, julgustab ära tooma;
6. Puuetundlikkus – reaktsioon puudutusele, sellest sõltub millist treeningvarustust on vaja kasutada. Testija avaldab järjest tugevamat survet koera esikäpale kümne sekundi jooksul kasutades nimetissõrme ja põialt;

7. Heli tundlikkus – reaktsioon erinevatele helidele (valjud helid, äike). Koer jääb ruumi keskele, testija teeb valju heli (lööb lusikaga vastu potti);
8. Nägemise tundlikkus – reaktsioon liikuvate objektide jälgimisel (jalgratturid, lapsed, oravad jms). Koer ruumi keskel, testija seob rätiku külge nööri, viskab selle koera poole;
9. Stabiilsus – hirm võõra eseme ees. Avatakse vihmavari ja pannakse koerast ligi kahe meetri kaugusele.

Iga testi hinnatakse kuue punkti skaalal. Ühe punkti saab koer, kes võttis testidest aktiivselt osa, jooksis, hüppas, hammustas ja haukus aktiivselt uute esemete peale. Selline koer on karja juht ja vajab kasvatamisel karmi kätt, vastasel juhul võib selline teenistuskoeer oma agressiivsusega ohtu seada nii koerajuhile kui enda tervisele. Kuus punkti sai koer, kes testides ei näidanud huvi üles või kangestus ülesannete täitmisel. Selline koer ei sobi teenistuskoeeraks, kuna teda on raske koolitada kui ta on kartlik ja puudub mängutahe. Kõige stabiilsem on koer, kes skooris ülesannete eest enamjaolt kolm ja neli punkti. Sellised koerad on mänguhimulised, neid ei ärrita keskkonnamuutus ja segavad faktorid. Nad on õppimisvõimelised, vajavad palju treenimist ja saavad üldiselt inimeste ja teiste loomadega hästi läbi. (Volhard, 2005)

Nõuetest teenistuskoeeridele (ka vabatahtlikele) Eestis tuleb täpsemalt juttu teises peatükis.

1.3. Koerajuhtide valik

Tulenevalt tööülesannetest on nõudmises koerajuhtidele erinevad. Calgary politseijaoskonna koerajuht ja koerte koolitamise peaspetsialist Ron Mistafa kirjeldab oma raamatus „K9 Explosive Detection“ head kandidaati kui inimest, kes on motiveeritud koeraga koos töötama ja on võimeline järgima pidevat treeningplaani. Kasuks tuleb varasem kogemus operatiivtöös (kaks aastat), kuid kõige olulisemaks peab asjatundja vabatahtlikkust ja tahet koerajuhiks hakata, kuna suure tõenäosusega on selline inimene tulevikus võimeline välja koolitama ja töötama ka järgmise koeraga. (Mistafa, 1998, p. 10)

Tööülesandeid täites peab koerajuht tundma lisaks koera märguannetele ka koera käitumist. Jälje ajamise koera puhul on oluline, et koerajuht tunneks ära, kas koer liigub mööda etteantud lõhnajälge või on ta jälje kaotanud. Koerajuht peab välja selgitama, mis tema koera kõige

rohkem motiveerib – maiustused, mänguasjad, kiitus või nimetatu kombinatsioon. Samas võib koera tööülesanne limiteerida millist motivaatorit kasutada – paljud koerajuhid on arvamusel, et koerale ei tohiks anda enne maiust või mänguasja kui ülesanne on täidetud, kuna see võib koera segadusse ajada ja jäljelt eemale juhtida. Oluline on tajuda, millal koer väsima hakkab. Paljudes asutustes (Ameerikas) on nõutud, et koer oleks tööle asudes puhunud ja valmis töötama tavalise tsükli järgi, milleks on ligikaudu tund. Koerajuht peab lubama koeral iseseisvalt tööd teha, samas jälgides koera tegevust. Koerajuhi puhul on väga oluline omadus kannatlikkus. Kuna koerad on üldjuhul teenistusvälisel ajal koerajuhi perekonna liikmed, on erinevatest uuringutest selgunud, et koer, kes oma omanikuga ja perekonnaga teenistusvälisel ajal elab ja mängib on kuulekam ja üldiselt parem teenistusköer kui see, kes koerajuhiga koos ei ela. (Ensminger, 2012, pp. 9-10)

Koera edukus tööülesannete täitmisel sõltub koera ja koerajuhi omavahelisest usaldusest. Koerajuht peab olema võimeline sisenema koera maailma ja endale teadvustama, et koer on lõhnade tajumises inimesest kõrgemal. Koera tulemuslikkusest selgub, kas ülesanne on täidetud edukalt. Koerajuht ei saa valida, millist lõhna koer parasjagu tunneb – see tuleneb koerast ning alles pärast ülesande sooritamist on võimalik tulemuslikkust hinnata. Treeningu ajal on oluline koerale teada anda, mida temalt oodatakse, kuna see annab koerale tööülesandeid täites enesekindlust. Koeraga suhtlemine on keeruline, kuna koer proovib kõik kogetu edasi anda ja kui koerajuht sellele tähelepanu pöörata ei oska, võib nii mõnigi detail märkamata jääda. Selle tõttu on oluline koguda oma tähelepanu koerale suunata ja hinnata temalt saadud märguannete olulisust. (Kaldenbach, 1998, pp. 43,48)

1.4. Teenistusköerte klassifikatsioon

Köerte koolitamisel on järgmised koolitussuunad (spetsialiseerumine) (Pajusoo, 2014):

1. Inimese lõhn – jälleajamine, inimese otsimine, inimese lõhnaliste esemete otsimine;
2. Jõukasutus;
3. Produkti lõhn – narkootikumid, lõhkeaine, põlevvedelik, raha, relv, tubakas jms;
4. Bioloogilise materjali lõhn – laip, veri, sperma;

Sellest tulenevalt on teenistusköerte klassifikatsioon (Pajusoo, 2014):

1. Üldotstarbeline teenistusköer (patrullköer) – inimese lõhna avastamise ja jõukasutuse koolitus (jälj, inimese ja eseme otsimine);
2. Inimese lõhna avastav teenistusköer (patrullköer) – inimese lõhna avastamise koolitus;
3. Narkootikumide avastav teenistusköer (narkoköer) – narkootikumide avastamise koolitus;
4. Lõhkeainet avastav köer (pommiköer) – lõhkeaine avastamise koolitus.

Patrullköerad on teenistusköerad, kes kutsutakse sündmuskohtadele. Nende ülesanneteks on avastada ja liikuda mööda jälge erinevates keskkondades, abistada kurjategijate kinnipidamisel, inimese lõhnaga esemete otsimine ja kadunud inimeste otsimine. (Sisekaitseakadeemia, s.a.)

Jälje ajamise köer otsib jälge mis on inimese poolt maha jäetud pehmele pinnasele. Juhul kui jäljed liiguvad üle kõvale pinnasele, selleks võib olla tänava teekate linnades, kaob ka koera võime jälgi mööda edasi liikuda. Jälje ajamiseks on kaks teooriat: köer järgib lõhna mis tekkis sammude kokkupuutel maapinnaga või liigub köer mööda jalajälgi kuna sinna on kogunenud kõige suurema kontsentratsiooniga inimese lõhna molekulid. (Schettler, 2013) Jäljekoera kasutamiseks on vajalik, et köerale luuakse vastavad tingimused. Kuna jäljeköer peab otsima konkreetset inimest on oluline anda talle lõhnanäidis ja viia köer võimalikult lähedale kohale kus kadunud inimest viimati nähti. Mida varem jäljeköer otsingule kaasatakse seda parem, kuna ilmastikutingimused ja aeg võivad jälge hävitada, ka teiste otsijate poolt tekitatud jäljed katavad otsitava omad ja köeral on keeruline vahet teha kuidas jäljerada edasi läheb. (Paide Päästekoerte Klubi, s.a.)

Narkoköerad otsivad erinevatest keskkondadest narkootilisi aineid. Tavaliselt annavad köerad märku marihuaana, kokaiini, krakk-kokaiini, heroini ja metamfetamiini leidmisest. Võib juhtuda, et köerad annavad märku ka esemetest/pakenditest, millega narkootilisi aineid on veetud. Samas on leitud, et köerad suudavad selgeks õppida ka kümne erineva narkootilise aine lõhnad ning mida rohkem erinevate ainete lõhnu köerale õpetatakse seda kiiremini köer uue lõhna omandab. (Ensminger, 2012, p. 147) Narkoköerad on suutelised töötama erinevates keskkondades, nii ehitiste kui ka sõidukite läbi otsimisel. Keskmise tööaeg on 15-30 minutit, sellele peaks järgnema ligi 20-minutiline paus, päevas on köer suuteline töötama keskmiselt kolm kuni neli tundi. Köera edukus narkootiliste ainete tuvastamisel sõltub aine pakendist ning

ajast mis on möödunud alates pakendamisest. Plastik ei ole õhukindel, kuid aja möödudes võivad sellesse pakendatud ained kaotada oma lõhna. (Kaldenbach, 1998, pp. 81-82)

Laibakoerad on treenitud otsima inimkeha lagunemisel tekkivat lõhna. Laibakoeri õpetatakse tavaliselt nii jälge ajama kui ka õhust lõhna üles võtma. Nii suudab koer leida õhu kaudu leviva lõhna abil laiba asukoha kui ka jälge ajada juhul kui laip on kellegi teise poolt teatud asukohta viidud. Laguneva inimkeha lõhna simuleeritakse erinevate kemikaalidega. (Mifflin, 2017) Inimkeha lagunemine jaotub viieks etapiks ning laibakoerad on võimelised tuvastama surnukeha hoolimata etapist. Koerte edukust mõjutavad ilmastikuolud, maetud laiba sügavus maapinnast ning segavate faktorite olemasolu. Väga kuuma ilma korral kulub koerte energia hingeldamisele ning lõhna otsimise efektiivsus alaneb, samuti ajavad koera segadusse loomsed korjused. (Ensminger, 2012, pp. 249-250)

Jõukasutamise koer on võimeline nii koerajuhti kui teist ametnikku kaitsma, abistama kurjategija kinnipidamisel ja turvakontrolli teostamisel. Koerad on koolitatud ründama ja ründe lõpetama käsu peale (DogAppy, s.a.). Korrakaitseaduse § 78¹ kohaselt on politsei või muu korrakaitseorgani ametniku erivahend teenistusloom, § 74 sätestab, et füüsilise isiku, looma või asja mõjutamine erivahendiga on vahetu sund. Sellest tulenevalt on vajalik teenistuskoelega jõukasutamisel on korrakaitseorgan kohustatud hoiatama isikut kelle suhtes vahetut sündi kohaldatakse. (Korrakaitseadus, 2016)

Lõhkeainekoerad otsivad erinevatest keskkondadest lõhkeaineid. Koerad peavad olema suutelised töötama erinevates situatsioonides, alates lennujaamas pagasi kontrollimisest suurte ehitiste läbi otsimiseni. Lisaks on lõhkeaine koertel ka nõ ennetav funktsioon, kuna juba ainuüksi koera olemasolu on heidutav. (Levine, 2013)

Inimese otsimise koerad on treenitud elusa inimese otsimiseks ettenähtud territooriumil. Inimesed eritavad pidevalt mikroskoopilisi lõhna kandvaid osakesi. Miljonid osakesed kantakse tuulega edasi märkimisväärselt kaugele. Kõige tihedama kontsentratsiooniga on osakesed vahetult allika ümbruses ning mida pikem on vahemaa, seda hõredamaks jääb osakeste sisaldus õhus. Inimese otsimiseks koolitatud koerad on võimelised õhust lõhna üles võtma ka allikast sadade meetrite kauguselt, tihedas võpsikus ja pimedas. Sellised koerad suudavad õhust lõhna üles võtta ka siis kui jäljerada on juba ammu hävinud, see tähendab et nad jõuavad inimeseni olenemata sellest milline oli otsitava liikumistrajektoor. Inimese otsimise koerad on võimelised töötama pea iga ilmaga. Tuul aitab lõhna laiali kanda ja õrna vihmaga tulevad taas esile

lõhnaosakesed mis päeva jooksul ära kuivasid. Kõige efektiivsemad on otsingukoerad varahommikul ja pärastlõunal – varasel õhtupoolikul. Varahommikune kaste ja päiksepaiste panevad öösel lagunenu osakesed taas lõhna eritama. Õhtune tuul aga omakorda kannab lõhna lähtekohast kaugemalt. Lisaks metsaotsingutele on otsingukoerad kasulikud ka hajaasustusega piirkondades, vanurite otsingul kes on hulkuma läinud, lumetormides kaduma läinud inimeste otsingul jms. Koerte efektiivsus inimese otsingul on väiksem piirkondades kus on palju rahvast või tihe liiklus ning piirkondades kus on järsk maastik ning palju ronimist. (Godfrey-Smith, 2004)

Mitmeotstarbelisele koerale on lisaks patrullkoera väljaõppele ka lisaeriala, selleks on tavaliselt teatud lõhna otsimine. Enam levinud mitmeotstarbelised koerad on kombinatsioon patrullkoerast ja narko- või lõhkeainekoerast. Sellised koerad on koolitatud koerajuhi kaitsmiseks, kahtlusosaluste otsimiseks, kinnipidamiseks ja vajadusel ründamiseks, hoonete läbi otsimiseks ning narkootiliste- või lõhkeainete otsimiseks. (K9GTA, s.a.) Mitmeotstarbeliste koerte efektiivsuse osas lähevad arvamused lahku, kuna paljud koerajuhid soovivad, et koer keskenduks ühele – teatud aine otsimine, mitte inimesele. Just nagu inimesegi, on koer võimeline keskenduma ainult ühele asjale (kuigi on spetsialiseerunud mitmele) millega parasjagu tegelevad. Enam kardetakse seda, et kui koera tööalas peaks olema inimesi võib koera tähelepanu hajuda muutes koera inimese vastu agressiivseks. Ennekoike oleneb see siiski koerast, koerajuhi suhtumisest ning pidevast treeningust. Kõige rohkem esineb probleeme mitmeotstarbeliste koertega, kes on treenitud agressiivselt märku andma otsitava aine leidmisel. Sellised koerad tüdinevad tavaliselt pika otsingu käigus ära ja hakkavad esemeid, millel on inimese lõhn näririda ja kraapima. (Mistafa, 1998, p. 13) Samas on ühe mitmeotstarbelise koera üleval pidamine tunduvalt odavam kui mitme üheotsarbelise koera. Mitmeotstarbelisteks koerteks sobivad kõige paremini saksa või belgia (Malinois) lambakoerad. (Bradshaw, 2015)

1.5. Koerte koolitamine

Koerte koolitamine on väga pikk ja pidev protsess. Järgnevalt on välja toodud kutsikate ettevalmistuse meetodid koolitamise alustamiseks ja lühikirjeldus koera koolitamisest lõhnade eristamisel ja jälje ajamisel.

Koerte motiveerimiseks ja huvi tõstmiseks otsimise vastu on kolm võimalust. Esimeseks nendest on söögi kasutamine peibutiseks. Selleks õpetatakse koerale liikumist mööda

lihatükikestest (või krõbinatest) maha tehtud rada, raja lõpus on kauss krõbinatega. Selle meetodi ohuks on, et koer võib hakata ka tänavalt toidujäänuseid sööma. Teiseks võimaluseks on kasutada ära koera kiindumust omaniku vastu. See meetod sobib pigem vanemale koerale, kuna side koera ja koerajuhi vahel on väga oluline. Kutsikas jäetakse võõra inimesega kahekesi, samas kui omanik peidab end ära. Kutsika ülesandeks on omanik üles leida. Kolmas meetod on kasutada ära koera huvi leidmise vastu. Selleks peidetakse ära koera lemmik mänguasi/ese ja koer peab selle üles leidma. Seda meetodit kasutatakse lõhnaotsingu treeningu alustamisel kõige rohkem. (Gerritsen & Haak, 2015, pp. 83-84)

Igal koeral kes näitab suurt huvi asjade järgi jooksmise ja tagasi toomise vastu on head eeldused saada lõhnade otsimise või jälje ajamise koeraks. Kutsikaid hakatakse juba koolitama, et suurendada nende huvi leidmise vastu. Harjutus jagatakse kaheks osaks: tagasi toomiseks ja otsimiseks. Esmalt õpetatakse koer esemeid tagasi tooma, alles hiljem otsima. Kui kutsikas on tagasi toomise ja otsimise selgeks saanud saab koerale hakata erinevate lõhnade eristamist õpetama. (Gerritsen & Haak, 2015, pp. 85-86)

Koera edukus koolitamise alustamisel sõltub järgmistest teguritest (Gerritsen & Haak, 2015, p. 101):

- Koer peab olema kuulekas;
- Koerajuht peab mõistma, et koer otsib, mitte koerajuht;
- Koerajuht peab mõistma, et koer on individuaal, kes suudab töötada temale soodsates tingimustes;
- Koerajuht peab olema võimeline koera märguannetest aru saama ja neid tõlgendama.

Algaja koera koolitamist tuleb alustada võimalikult lihtsa harjutusega: üks lõhn keskkonnas kus puuduvad segavad faktorid. Sama moodi algab iga uue lõhna õpetamine koerale. Kui koer on lõhna selgeks õppinud, muutuvad harjutused keerulisemaks. Ühe lõhna asemel peab koer leidma soovitud lõhna mitme erineva eseme hulgast. Järjepidev koolitus on lõhna otsivate koerte puhul väga oluline, kuna see tagab koera edukuse tööülesannete täitmisel. (Gerritsen & Haak, 2015, pp. 102,108)

Jälje ajamise koera koolitamine algab samuti erinevate lõhnade eristamisega. Kui koer on nimetatu selgeks õppinud viiakse ta jäljeraja algusesse, kus antakse talle aega otsitav lõhn

teistest eristada. Väga oluline on siinkohal koerajuhi kannatlikkus, kuna koera ei tohi sundida ninapidi lõhna otsima, koer peab seda vabatahtlikult tegema. Jäljekoera koolitamisel on oluline harjutada teda erinevate keskkondadega (erinevad pinnased, metsad, lagendikud jms), ilmastikutingimustega ja tutvustada talle erinevat tüüpi jäljeradasid. (Gerritsen & Haak, 2015, pp. 135, 140)

2. UURIMUS MITMEOTSTARBELISTE KOERTE VAJALIKKUSEST EESTI OPERATIIVTEENISTUSES

Antud töö eesmärgi täitmiseks viis autor läbi intervjuud erinevate ametkondade, sõjaväepolitsei ja Eesti Otsingukoerte Klubi koerajuhtidega ning Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalvekolledži teenistuskoe koolituskeskuse juhi ja peaspetsialistiga.

Töö eesmärgiks on saada ülevaade mitmeotstarbeliste koerte kasutamisest Eesti operatiivteenistuses. Välja tuua selliste koerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed ning milliste funktsioonide osas on Eestis mitmeotstarbelised koerad kasutusel.

2.1. Töö metoodika ja valim

Kvalitatiivse sisuanalüüsi andmed pärinevad intervjuudest, raamatutest, artiklitest ja internetiallikatest (Laherand, 2008, lk 290). Kvalitatiivsete andmete saamiseks viis töö autor läbi ekspertintervjuud sisejulgeoleku asutuste spetsialistiga.

Eesmärgistatud valim koostatakse kindlal eesmärgil, kus uuritavad nähtused valitakse üldkogumis valimisse teatud sisulise kriteeriumi põhjal (Flick, 2009, pp. 122-125). Antud töö valimi moodustasid spetsialistid, kes töötavad koerajuhina või kelle igapäevane töö on seotud teenistuskoe koolitamisega. Läbi viidud intervjuu koosnes 14 küsimusest. Küsimused on leitavad antud töö Lisa 1. Vestlused viidi läbi intervjuueeritavale sobivas kohas. Ajavahemik intervjuude läbi viimiseks oli 15.03.2018 – 03.05.2018. Info Sõjaväepolitsei koerajuhilt ja Läti piirivalve spetsialistilt edastati töö autorile e-kirja teel.

Ekspertintervjuude eesmärgiks oli välja selgitada kas ja milliste funktsioonide osas kasutatakse operatiivteenistuses mitmeotstarbelisi teenistuskoeeri ning millised on seisukohad selliste koerte kasutamisest. Intervjuu käigus selgitati välja ka positiivsed küljed ja võimalikud ohud mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel ning milliste erialade kombineerimine on teenistuskoeera puhul välistatud.

Järgnevalt on välja toodud (Tabel 1) intervjuueeritava nimi, aeg ja koht ning intervjuu kestvus minutites.

Intervjueeritav	Intervjuu aeg ja koht	Intervjuu kestvus (min)
Margot Luukas	15.03.2018 Tallinn, Solarise keskus	29:58
Jüri Pajusoo	20.03.2018 Tallinn, Solarise keskus	24:37
Spetsialist 1	27.03.2018 Tallinn, Maksu- ja Tolliamet	12:40
Atis Ozers	29.03.2018	E-kiri
Rene Radala	04.04.2018 Muraste, Teenistuskooerte koolituskeskus	18:11
Spetsialist 2	10.04.2018 Tallinn, Põhja päästkeskus	36:24
Martin Siht	03.05.2018	E-kiri

Tabel 1. Läbi viidud intervjuude andmed

2.2. Intervjuude analüüs

2.2.1. Politsei- ja Piirivalveamet

Politsei- ja Piirivalveametis (edaspidi PPA) on üle 70 teenistuskooera. Kasutusel olevad koeratõud on Saksa- ja Belgia lambakoerad Malinoisid, Vene jahispanjelid, Inglise springerspanjelid ning mõned aastad tagasi osteti ametile ka esimesed labradorid. Funktsioonide põhised jaotatakse koerad patrullkoorteks ja narkoorteks. Patrullkoortele õpetatakse jälje ajamist, inimese otsimist, inimese lõhnaliste esemete otsimist ja jõukasutust. Üle 50% patrullkoortele on õpetatud ka lisaeriala milleks võib olla narkootikumide, laiba, relva ja lõhkeaine otsimine. Patrullkoerad jagunevad veel omakorda kaheks: koerad kellele õpetatakse jõukasutust ja koerad, kellele õpetatakse inimese otsimist. Ühele koerale mõlemat

ei õpetata, sellega välditakse situatsiooni kus metsa läheb inimest otsima koer, kes võib leitud inimest ka rünnata. (Pajusoo, 2018)

PPA-sse valitakse koerad eriala järgi. Kui tekib vajadus patrullkoerte järele, valib koerajuht ise kas soovib Saksa- või Belgia lambakoera. Teist tõugu koeri ei kasutata, kuna igal tõul on teatud erisused mida koolitamise käigus tuleb arvestada ning instruktorid oskavad koolitada just saksa- ja belgia lambakoeri. Eestis ei aretata enam tööliini koeri, seega ostetakse kutsikad välismaalt: Soomest, Taanist ja Saksamaalt. Kutsikat ei ole võimalik valida. Ostetakse kahekuused kutsikad kes Eestisse saabudes antakse üle koerajuhtidele, et alustada koheselt ka treeninguga. Juhul kui koolituse käigus ilmnevad hülgevad vead vahetatakse kutsikas välja. Selliseks veaks võib olla teatud meditsiiniline näidustus, esineb palju hambumusvigu - hambad on puseriti ja koerast ei saa korralik hammustaja. Teine grupp hülgevaid vigasid on iseloomuvead. Üldiselt kuuluvad sinna gruppi koerad kes on arad, kelles puudub enesekindlus mis on vajalik, et erinevates teenistussituatsioonides hakkama saada. Koer, kes on väga vastuvõtlik erinevatele stressi põhjustavatele teguritele ei suuda oma teenistusülesandeid täita. Stressisituatsioonis on kaks võimalust: põgene või ründa. Just kartlikud ja stressialtid koerad kalduvad agressiivsuse poole. Kaasa sündinud agressiivsust esineb väga harva. Mida varem selgub, et koer on arg, seda kiiremini on võimalik koer välja vahetada. Aastate lõikes saadetakse tagasi ligi 10% kutsikatest. (Pajusoo, 2018)

PPA poolne asjatundja tõdeb, et koerajuhtide valikuks on kriteeriumid küll kirja pandud, kuid praktikas on neid keeruline järgida. Põhjus peitub noorte inimeste puudulikus huvis koerajuhi ameti vastu, seega ei ole kedagi tagasi lükatud. Kõige olulisemaks eelduseks koerajuhiks saamisel on vabatahtlikkus, see tähendab, et inimene peab ise soovi avaldama. Teiseks tuleb arvestada sellega, et pea 24/7 tuleb olla koos koeraga, nii tööl kui kodus. Pikema eemaloleku puhul tuleb koer kaasa võtta või usaldusväärse inimese kätte hoiule anda. Iseloomult peab olema koerajuht järjekindel – kui koeralt midagi nõuda siis pidevalt ja järeleandmisteta. Väga oluline roll on ka emotsioonide väljendamisel, ennekõike just selle tõttu, et koer loeb inimesest aru saamiseks väga palju ta miimikat ja kehakeelt. Samas ei tohiks koerajuht emotsioonide ajal otsuseid vastu võtta. Kõige olulisemad nõuded on põhitöö tundmine ja ametkondlik suunamine. Peale kolledži lõpetamist on kohustus olla aasta teenistuses ning töökoht peab ütlemata, et just sellele ametikohale on koerajuhti vaja. Sellele järgneb ametkondlike füüsiliste katsete sooritamine ja vestlus ametkonna ning koerte koolituskeskuse esindajaga. (Pajusoo, 2018)

PPA esindaja Jüri Pajusoo tõdes, et teenistuskoertest puudust ei ole, pigem on puudu inimestest kes sooviksid koerajuhina tööd teha (Pajusoo, 2018). Rene Radala arvates on teenistuskoertest puudus, võrdluseks tõi ta välja, et teenistuskoerte arv PPA-s on võrreldes lähiriikidega ligi kaks kuni kaks ja pool korda väiksem. Teenistuskoerte üldise arvukuse vähesuse põhjuseks on PPA ressursi puudus. (Radala, 2018)

PPA ekspert kinnitab, et on olnud olukordi, kus koerte oskustest on puudu jäänud. Peamiseks puudujäägiks on see, et koerad oskavad ajada jälge, aga lõhna valikut ei ole koertele õpetatud. Põhjus peitub materjali puuduse ja koolituse puudulikkuses, kuid sinna poole püüeldakse. Lisaks on koertel jäänud puudu oskusest hammustada, koer ei ole käsku täitnud. Ta lisab, et kui naaberriikides vahetatakse sellised koerad esimesel võimalusel välja, siis PPA süsteemis on selles kohas puudujääke ning protsess on väga aeganõudev. (Radala, 2018) PPA esitab puudujääkide osas koolitustellimused Teenistuskoerte Koolituskeskusele (Pajusoo, 2018).

Rene Radala sõnul on mitmeotstarbelised koerad vajalikud, kuna teenistuskoerte arvukus **PPA**-s on väike. Koer kes hammustab ja ajab jälge katab ära baasvajaduse tänavatel käimiseks, kuid seda tööd ei ole nii palju, et koer saaks sellega igapäevaselt tegeleda. Mitmeotstarbelised koerad on vajalikud, et anda koertele rohkem rakendust. Koerte hankimine ei ole PPA mõistes probleem, kuna raha on selleks olemas. (Radala, 2018) Jüri Pajusoo leiab, et lisaeriala ei võta koeralt midagi ära. Raskuspunkt on pigem koolitusajal, kuna mida rohkem erialasid on koeral, seda rohkem kulub aega koolitamisele. Tema sõnul võiks koerale õpetada ka kümme erinevat oskust, aga kuna koolitusaega jääb iga eriala jaoks selle võrra vähemaks jäävad ka koera tulemused nõrgemaks. (Pajusoo, 2018)

PPA-s on koertele lisaeriala valimine vabatahtlik. Üldiselt on uue eriala tulekul esialgu palju tahtjaid, hiljem motivatsioon langeb, kuna lisaraha selle eest ei maksta. Kõige enam koolitatakse patrullkoertele lisaerialaks laiba, relva ja narkootikumide otsimist. (Pajusoo, 2018) Siiski ei piida koerale lisaeriala õpetamisel ainult vabatahtlikkusest. Otsustamisel on mitu olulist faktorit. Esimeseks neist on inimene, oleneb kas koerajuht on võimeline uut eriala koerale õpetama. Põhikursus on võimalik lõpetada hinnetele 3-5. Kui koerajuht sai hindeks 5, saab ta suure tõenäosusega lisaeriala, kui koerajuht lõpetas hindega kolm, peaks ta vaikselt järgi arenema ja mõned aastat tööd tegema. Koertega on sama moodi. Koer kes vaevu ületab lati, kuid on sellegi poolest teenistusse sobilik, jääb lisaerialata. Suurepärase tulemustega lõpetanud koerale ei ole mingi probleem uut oskust õpetada. (Radala, 2018)

Positiivne külg mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel on, et koer saab rohkem rakendust. Negatiivne on aga see, et mitmeotstarbeliste koerte kasutamine eeldab kvaliteetse koolitussüsteemi toimimist. Oht on see, et kui koeral baasoskused lonkavad ja sellele põhjale hakata veel uusi erialasid juurde õpetama, võib tekkida kujutelm, et koer oskab mitut asja, kuid tegelikult ei oska midagi. (Radala, 2018)

Jüri Pajusoo arvates on lõhkeaine lõhna kombineerimine teiste lõhnadega välistatud, kuna turvameetmed on lõhnade puhul erinevad. Ei kombineerita ka inimese ja narko otsimist. Ründekoertele ei õpetata erinevaid lõhnasi, kuna kui koer on keskendunud inimese otsimisele, siis ta lõhna ei võta. (Pajusoo, 2018) Rene Radala lisas, et inimese otsijale koerale ei õpetata teiste ainete lõhna. Välistatud kombinatsioon on ka inimese otsimine ja hammustamine. (Radala, 2018)

2.2.2. Maksu- ja Tolliamet

Maksu ja tolliameti spetsialisti sõnul (edaspidi MTA) kasutab sarnasselt PPA-ga töös Saksa- ja Belgia lambakoeri, Vene spanjeleid, Inglise springerspanjeleid ja labradore. Töökoeri on MTA-s 23, kellest kaheksa on tubaka- ja 15 narkokoerad. Tubakakoertest on kolmel koeral ka lisaeriala: kaks koera otsivad lisaks ka sularaha ja üks relvi.

MTA saab teenistuskoad Rootsist, Soomest, Taanist, Slovakkias kuid ka Eestist. Kutsikate juures on olulised omadused aktiivsus, julgus, mänguhimu, huvi inimese vastu. Oluline on, et koer ei oleks laisk ja ei konutaks nurgas, aga samas ei tohiks koer olla ka väga isepäine. Koerajuhi valikul on oluline, tulevane koerajuht oleks eelnevalt vähemalt pool aastat teenistuses olnud. Kandidaadid valitakse vestlusega, mille käigus selgitatakse välja, kas inimesel on tõsine huvi koerandusega tegeleda ja kui head tingimused on koera pidamiseks.

MTA esindaja leiab, et teenistuskoadi võiks rohkem olla, kuna praegu ei ole kaetus täielik ja koeral ei ole võimalik kogu aeg tööl olla. Piiripunktidesse oleks rohkem koeri vaja. Situatsioone, kus koera oskustest oleks puudu jäänud koerajuhi sõnul ette tulnud ei ole, kuid ta lisas, et koer on ennekõike abivahend ja suurema töö teeb ära koerajuht. Töös kasutatakse koeri, kes suudavad tuvastada mitut erinevat lõhna. Koerajuhi arvates võiks koertele juurde õpetada relvade otsimist, selline koer võiks igas piiripunktis olla, kuna situatsioone tuleb pisteliselt ette.

MTA-s käib koertele uue lõhna õpetamine vajadusepõhiselt. Kui teenistuses tekib vajadus mõne uue lõhna järgi, siis otsitakse piirkonnast koer, kellele uus lõhn juurde õpetatakse. Kui osad koerad on oma töös aga erakordselt silmapaistvad, siis neile uut eriala juurde õpetama ei hakata. Koerad, kes otsivad mitut lõhna on kasulikud just selle tõttu, et kui peidetud on sularaha või tubakas, on võimalik mõlemat leida. Negatiivse küljena toob ta välja, et kui koerale on õpetatud mitut lõhna, siis näitab ta neid ikka sama moodi, seega ei ole teada mida parasjagu otsitakse. MTA koerajuhi sõnul on lõhkeaine lõhna kombineerimine teiste lõhnadega välistatud.

2.2.3. Päästeameti Demineerimiskeskus

Juurdepääsu piirang vastavalt AvTS §35 lg 1 p 3¹

2.2.4. Eesti Otsingukoerte Klubi

Eesti Otsingukoerte Klubisse (edaspidi EOKK) kuuluvad vabatahtlikud koerajuhid, kelle huviks on neile kuuluvate koerte koolitamine otsingukoorteks. Väljakutsetele reageeritakse Vabatahtliku Reservpäästerühma koosseisus. Kuna EOKK kuuluvad kodukoerad, on tõug üsna juhuslik. Koolitusprotsessi ja väljaõppe käigus selgub, kas teatud koeraõuga on võimalik soovitud eesmärged saavutada. Praegu on kasutusel peamiselt teenistuskoe tüüpidest Saksa lambakoerad, mõni Belgia lambakoer, labradori retriiverid, kuldsed retriiverid, üksikud

suuršnautserid ning intervjueeritaval on otsingukoeraks hollandi lambakoer. Aktiivselt käib otsingutel ligi 12 koera. Koerte ülesandeks on elusa inimese otsimine, põhiliselt on tegemist maa-ala otsinguga, kuid mõned koerajuhid tegelevad ka varinguotsinguga. Koertele õpetatakse juurde ka maad mööda jälje ajamist. (Luukas, 2018)

Konkreetsed nõudmisi EOKK koertele ei ole, kuid koera ei lubata metsa enne kui ta pole läbinud vastava eriala eksamit. Tegemist on rahvusvahelise päästekoerte organisatsiooni IRO (International Rescue Dog Organisation) poolt välja töötatud eksamieeskirjaga, mis koosneb maa-ala otsimisest ja kuulekusest. Eksami tulemus kehtib kaks aastat, seejärel tuleks seda uuendada. Juhul kui koer eksamit ei soorita, ta EOKK-lt otsingutel osalemiseks heakskiitu ei saa. (Luukas, 2018)

EOKK 12 aktiivselt otsingutel osalevat koera on vabatahtliku koerajuhi Margot Luukase sõnul teatud perioodidel ebapiisav. Kuna klubisse kuuluvad inimesed on vabatahtlikud kes igapäevaselt on muu tööga hõivatud toimub sündmustele reageerimine vabast ajast või kokkuleppel tööandjaga. Suureks probleemkohaks on sügisene marja- ja seenehooaeg, kuna väljakutseid otsingutele võib tulla mitu korruga või järjest, seega on otsingukoerte nõudlus väga suur. Samas tõdeb ta, et sellist olukorda ei ole veel olnud, kus pole kedagi suudetud otsingule välja saata, kuid teatud olukorras on see oht olemas. Võivad haigestuda koerad ja koerajuhid, inimesed reisivad, käivad lähetuses. Üldiselt annavad inimesed märku kui kauemaks ära minnakse, kuid üldist valves olekut ei korraldata. Minnakse sündmusele kui on võimalus, vastasel juhul jääb välja sõitmata. (Luukas, 2018)

Koerajuhiks pürgiv inimene peaks olema pühendunud, hea kuulaja, kannatlik, süsteemne ning aus koera suhtes. Kindlasti tuleb arvestada sellega, et kogu protsess võtab kaua aega, eriti kui inimene tuleb eelnevate teadmisteta. Üldiselt ei saadeta kedagi minema, kuna inimesed võetakse praktiliselt tänavalt ja nii on heade koerajuhtide leidmise võimalus võrdlemisi väike. Kõige suuremaks probleemiks vabatahtlike puhul on aeg. Seda tuleb aga leida, kuna tegutsetakse meeskonnana. Hommikul alustatakse ühiselt päeva planeerimist ning harjutused viiakse läbi kõigile. (Luukas, 2018)

EOKK esindaja sõnul on suurimaks murekohaks olnud see, et otsingukoertel puudub laibaotsimise koolitus. Mitme väljakutse puhul on teavitatud vabatahtlikke võimalusest, et võib juhtuda, et otsitakse elusa inimese asemel laipa. Kuna vabatahtlikel on aeg piiratud, ei jõuta sellega tegeleda ning koolituseks vajalik materjal ei ole vabatahtlikele kättesaadav. Koerajuht

Margot Luukas leiab, et mida rohkem koer oskab, seda parem. Igale koerale aga ei saa mitut eriala õpetada, kuna kõikidele see ei sobi. Koera jaoks peab olema selge, mida temalt oodatakse, muidu tekivad vead sisse. Koerale peab olema lõpuni selge kuidas teatud situatsioonides käituda, isegi erinevate tegurite puhul mis võivad koera häirida. Vabatahtliku koerajuhi arvates on erinevate lõhnade kombineerimine on võimalik, kuid vabatahtlikel puuduvad selleks vajalikud ressursid. (Luukas, 2018)

2.2.5. Sõjaväepolitsei

Sõjaväepolitsei kasutab teenistuses tööliini Saksa lambakoeri. Teenistuses on praeguse seisuga kolm koera, kelle ülesandeks on narkootiliste- ja lõhkeainete otsimine. Koerajuht valib koera oma äranägemise ja eeltöö järgi ning koerad tuuakse nii Leedust kui ka Eestist. Koerajuhid valitakse teenistuja soovi järgi, see tähendab, et kui teenistuja soovib saada koerajuhiks peab ta endast märku andma. Võib öelda, et organisatsioonis koertest puudust ei ole, kuid plaanitakse üks koer juurde hankida. Koerajuhi sõnul tuleb töötada väga erinevates keskkondades ja situatsioonides, mida ette näha on väga keeruline. Selle tõttu on ette tulnud olukordi, kus koeral jääb puudu enesekindlusest, et tööd jätkata. Näiteks tõi koerajuht olukorra, kus oli vaja narko koeraga kontrollida ligi 100 inimest, kes olid üles rivistatud. Koer aga ei alustanud tööd enne, kui oli olukorraga harjunud. Intervjueeritava sõnul ei ole Sõjaväepolitseis mitmeotstarbelised koerad vajalikud ning lisab, et teenistuslik vajadus määrab selle, kas on vaja ühe- või mitmeotstarbelist koera, kuid nende töös saab hästi hakkama koeraga, kes täidab ühte funktsiooni. (Siht, 2018)

Positiivse küljena mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel toob koerajuht välja, et selline koer on justkui multitööriist, mida saab kasutada erinevate ülesannete täitmisel. Mitmeotstarbelise koera kasutamine välistab selle, et ülesande täitmiseks oleks vajalik kaasata mitut koera. Sellest tulenevalt kulub ka vähem inimressurssi ning riigil on vaja vähem teenistuskoeeri hankida. Mitmeotstarbeliste koerte puhul on suureks ohuks see, et ülesande täitmise kohta jõudes võib juhtuda, et koer ei ole meelestatud vaid antud ülesande täitmisele. Samuti lisab ta, et mitme eriala õpetamine koerale võib olla liiga palju, kuna koer ei suuda omandada erinevate alade teostamiseks vajalikku taset. Koerajuhi arvates on teatud lõhnade kombineerimine lubatud (narko, tubakas). Samuti on kokkuhoiu tarvis patrullkoerale lisaeriala (narko, laip vms) õpetamine lubatud, kuid kindlasti ei tohiks sellist koera kasutada inimese pealt keelatud esemete otsimiseks. (Siht, 2018)

2.2.6. Läti piirivalve

Läti piirivalve teenistuskoerad on Saksa lambakoerad, Malinoisid ja kolm Labradori. Teenistuses on 250 koera, kelle tööülesanneteks on inimeste, narkootiliste- ja lõhkeainete otsimine, kinnipidamine, teenistuja kaitse, eskortimine, jälje ajamine ja erinevate alade läbiotsimine. Teenistuskoerad tuuakse nii Austriast, Soomest kui ka Tšehhist. Koerte valikul on oluline, et kutsika vanemad oleksid tööliini koerad, võimalusel erinevate erialadega. Teenistusse võetakse ennekõike koerad, kellel on hea närvisüsteem. Koerajuhid valitakse ennekõike isiku enda soovi põhjal, samuti peab ka tulevasel koerajuhil olema hea närvikava. (Ozers, 2018)

Intervjuueritava sõnul nende organisatsioonis teenistuskoertest puudust ei ole, kuid selliseid situatsioone, kus koera oskustest on puudu jäänud on ette tulnud. Mitmeotstarbelisi teenistuskoeri ei kasutata teenistuses väga palju. Positiivse küljena mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel toob ta välja, et see säästab palju aega ja raha, kuid võimalikuks ohuks on see, kui koertele õpetatakse kaks eriala, mille turvameetmed on erinevad, selleks võib olla kui koerale õpetatakse nii narkootiliste- kui lõhkeainete otsimist. Lubatud kombinatsioonid mitmeotstarbeliste koerte puhul on järgmised (Ozers, 2018):

- jälje ajamine, jõukasutus, alade läbiotsimine, bioloogiliste ja narkootiliste ainete otsimine;
- jälje ajamine, jõukasutus, alade läbiotsimine ja lõhkeainete otsimine;
- jälje ajamine ja inimese otsimine.

2.3. Järeldused ja ettepanekud mitmeotstarbeliste koerte kasutamisest

Intervjuudes osalenud Teenistuskoerte Koolituskeskuse spetsialistide sõnul on **PPA** suurimaks probleemiks teenistuskoerte vähesus, seda ennekõike just teenistujate vähese huvi tõttu koerajuhi ametikoha vastu. Sellest tulenevalt on mitmeotstarbeliste teenistuskoerte vajalikkus PPA-s suur. Mõlemat asjatundjad olid üksmeelel, et lisaeriala õpetamine ei võta koeralt midagi ära, peamiseks probleemiks on aga siinkohal koolitusaaja puudus, kuna mida rohkem erialasid koeral on, seda pikemaks läheb koolitusaeg. Positiivse küljena mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel toodi välja, et koer saab rohkem rakendust. Puudusteks aga see, et kui koerale liialt

palju erialasid juurde õpetada võib tekkida arusaam, et koer oskab kõike, kuigi tegelikkuses jääb koera edukus tööülesandeid täites nõrgaks. Teenistuskoera puhul välistatud kombinatsioonid on: lõhkeaine lõhn teiste lõhnadega; inimese ja erinevate ainete otsimine; ründekoer ja erinevad lõhnad; ründekoer ja inimese otsimine.

MTA asjatundja intervjuust selgus, et töös kasutatakse koeri, kes suudavad tuvastada mitut erinevat lõhna. Siiski võiks teenistuses koeri rohkem olla, kuna kaetus ei ole täielik. Mitut lõhna otsivad koerad on kasulikud, kuna üks koer saab teha mitme koera tööd ja on suuteline leidma mitut erinevat lõhna. Miinuspooleks sellel on, et koer annab erinevate lõhnade leidmise puhul sama moodi märku ja seega ei ole päris kindel, mille lõhna ta parasjagu tuvastas. MTA spetsialisti sõnul on lõhkeaine lõhna kombineerimine teiste lõhnadega välistatud.

Juurdepääsu piirang vastavalt AvTS §35 lg 1 p 3¹

EOKK esindajaga läbi viidud intervjuust selgus, et teatud perioodidel on koerte ja koerajuhtide arv ebapiisav, kuna inimesed osalevad otsingutel vabatahtlikult ning alati ei ole võimalik kõigil sündmustele välja sõita. Samuti on EOKK vabatahtlike suurimaks murekohaks see, et otsingukoortel puudub laibaotsimise koolitus, selle põhjuseks on vajalikule materjalile ligipääsu puudumine ning ajapuudus. Samas leiab vabatahtlik koerajuht, et mida rohkem üks koer oskab, seda parem. Siiski on oluline silmas pidada, et koerale tuleb täpselt selgeks teha mida temalt oodatakse, muidu võivad vead sisse tulla.

Intervjuus osalenud **Sõjaväepolitsei** spetsialisti sõnul teenistuskooertest puudust ei ole ning mitmeotstarbelised koerad ei ole nende tööülesandeid täites vajalikud. Mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel on kasuteguriks ressursi ja aja kokkuhoid. Samuti tõi ta välja, et kui koerale liiga palju erialasid õpetada, ei suuda hoida koer ülesannete lahendamiseks vajalikku taset. Teatud lõhnade kombineerimine on lubatud, samuti tuleb kasuks ka patrullkoerale lisaeriala õpetamine, kuid kindluse mõttes selline koer ei tohiks inimese pealt keelatud esemeid otsida.

Intervjuust **Läti piirivalve** esindajaga selgus, et nende organisatsioonid teenistuskooertest puudust ei ole. Positiivse küljena mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel tõi intervjuueeritav välja, et see on aja- ja rahasäästlik. Võimalikuks ohuks aga see, kui koerale õpetatakse kahte erinevat lõhna, mille turvameetmed on erinevad. Läti piirivalves on teenistuskooerte kombinatsioonidest lubatud:

- jälje ajamine, jõukasutus, alade läbiotsimine, bioloogiliste ja narkootiliste ainete otsimine;
- jälje ajamine, jõukasutus, alade läbiotsimine ja lõhkeaine otsimine;
- jälje ajamine ja inimese otsimine.

Võrreldes Läti piirivalve ja Eesti teenistuskooerte kasutamist selgub, et Lätis on teenistuskooeri ligi 2 korda rohkem kui Eestis. Kui Eestis on erinevates asutustes peamiseks murekohaks teenistuskooerte (koerajuhtide) puudus, siis intervjuust Läti piirivalve esindajaga seda probleemi ei ilmnunud. Sarnaselt PPA-ga kasutatakse ka Läti piirivalves mitmeotstarbelisi koeri. Sarnasuseks võib tuua, et mitmeotstarbeliste koerte puhul on välistatud erinevate turvameetmetega lõhnade kombinatsioonide õpetamine koerale, samuti ka inimese otsimise ja jõukasutuskoer.

Mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel esinevad ohud tulenevad ennekõike koera funktsioonide kombinatsioonist. Arvatakse, et koerad, kes otsivad eseme/ainete lõhna (või inimest) ja on treenitud ka jõukasutamiseks ei ole võimelised töötama tingimustes, kus viibivad kõrvalised isikud kelle vastu koer võib agressiivseks muutuda. See on peamine põhjus, miks Eestis koertele selliseid kombinatsioone ei õpetata. Samuti peetakse negatiivseks küljeks ka seda, et mida rohkem erialasid on koerale õpetatud, seda väiksemaks jääb ta efektiivsus tööülesannete täitmisel, kuna koerale võib arusaamatuks jääda mida temalt oodatakse. Peamiselt oleneb see aga koera pidevast treeningust ning koerast ja koerajuhi suhtumisest. Positiivseteks külgedeks

mitmeotstarbeliste koerte kasutamisel on aja kokkuhoid, kuna hästi koolitatud koer on võimeline tegema sündmuskohal mitme koera tööd. Samuti saab koer rohkem rakendust ning ühe mitmeotstarbelise koera ülalpidamine on vähem kulukas kui mitme üheotstarbelise koera.

Erialase kirjanduse ja küsimustiku analüüsi põhjal teeb autor järgmised ettepanekud:

1. Uuringus osalenud asutustel töötada välja koerajuhi ameti atraktiivsemaks muutmiseks motivatsioonipakett.
2. Teenistuskoeri kasutatavatel asutustel maksta lisatasu nendele koerajuhtidele, kes hakkavad koerale õpetama lisaeriala.
3. EOKK vabatahtlike koerajuhtide arvukuse suurendamiseks tutvustada (sh sotsiaalmeedias) vabatahtlike klubi ja selle tegevust erinevates koerahuviliste gruppides.
4. EOKK ja Teenistuskoerte Koolituskeskusel alustada koostööd, et võimaldada vabatahtlikel koos oma koertega läbida laibaotsimise koolitus.
5. Korraldada ametkondade vaheline ümarlaud teenistuskoerte riskasutamise kohta.

KOKKUVÕTE

Mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise teema on aktuaalne ja toetab siseturvalisuse arengukavas 2015-2020 toodud olulisi tegevusi asutuste narkokuritegude avastamise võimekuse arendamisel, demineerimiskeskuse suurema reageerimisvõimekuse tagamisel ning siseturvalisust toetavate vabatahtlike panustamisel.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis annab autor ülevaate enamkasutatavatest koeratõugudest, koerajuhi ja teenistuskoera valikust ning teenistuskoerte klassifikatsioonist ja tööülesannetest. Teine peatükk on töö uurimuslik osa, kus autor analüüsib intervjuude tulemusi ja teeb sellest järelduvad ettepanekud.

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise positiivsed ja negatiivsed küljed.

Esimeseks uurimisülesandeks oli anda ülevaate Eestis kasutusel olevatest teenistuskoerte klassifikatsioonidest, erinevatest tõugudest ja koerajuhtide ja teenistuskoerte valikust. Peamised kasutusel olevad koeratõud on Saksa lambakoer, Belgia lambakoer Malinois, Vene spanjel, Inglise springerspanjel ja labradori retriiver. Teenistuskoerad on jagatud funktsioonide põhiselt järgnevalt: patrullkoer, narkokoer, pommikoer, tubaka-, sularaha-, inimese otsimise koer.

Teiseks uurimisülesandeks oli välja selgitada mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamise negatiivsed ja positiivsed küljed. Intervjuudest selgus, et mitmeotstarbeliste teenistuskoerte kasutamisel on peamiseks kasuteguriks aja ja ressursi kokkuhoid ning koer saab rohkem rakendust. Negatiivseks peeti aga seda, et koera efektiivsus väheneb kui talle rohkem erialasid õpetada, ning koera tähelepanu võib kergesti hajuda või koer võib tööülesandeid täites segadusse sattuda.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli teha uurimistulemuste põhjal järelduvaid ettepanekuid. Uurimistulemuste põhjal tegi autor järgnevad ettepanekud:

1. Uuringus osalenud asutustel töötada välja koerajuhi ameti atraktiivsemaks muutmiseks motivatsioonipakett.

2. Teenistuskoeeri kasutatavatel asutustel maksta lisatasu nendele koerajuhtidele, kes hakkavad koerale õpetama lisaeriala.
3. EOKK vabatahtlike koerajuhtide arvukuse suurendamiseks tutvustada (sh sotsiaalmeedias) vabatahtlike klubi ja selle tegevust erinevates koerahuviliste gruppides.
4. EOKK ja Teenistuskoeerte Koolituskeskusel alustada koostööd, et võimaldada vabatahtlikel koos oma koertega läbida laibaotsimise koolitus.
5. Korraldada ametkondade vaheline ümarlaud teenistuskoeerte riskasutamise kohta.

SUMMARY

The title of the thesis is „Pros and cons of using multipurpose service dogs“. It is written in Estonian and consists of 34 pages. The author used 28 sources in Estonian and English language.

The aim of this thesis is to analyse the possible positive and negative sides of using multipurpose service dogs.

The first research task was to give an overview of Estonian service dogs and their classifications, different breeds and dog handler selection. The next task was to find out the benefits and risks of using multipurpose service dogs. The last task was to make suggestions based on the theory and analysis of the interviews of using multipurpose service dogs.

Based on the research the author made five suggestions:

1. To make the career choice of dog handler more attractive to the inside power structures.
2. Pay extra fee to dog handlers who are willing to teach their dogs extra speciality.
3. Advertise and increase the amount of voluntary dog handlers in Estonian Search Dog Club (ESDC) .
4. Start more frequent cooperation between ESDC and Canine Training Centre.
5. Start discussion between power structures that use service dogs about the cross-usage of service dogs.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Bradshaw, J., 2015. The Single Purpose K9 v. Dual Purpose K9 Debate. *The Journal*.
DogAppy, s.a.. *How Do Police Train Their Dogs to Attack?*. s.l.:s.n.
- Eesti Retriiverite Tõuühing, 2016. *Eesti Retriiverite Tõuühing*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://www.retriiverid.ee/retriiverite-toud/labradori-retriiver/>
[Kasutatud 11 märts 2018].
- Ensminger, J. J., 2012. *Police and Military Dogs*. s.l.:kirjastus CRC Press.
- Flick, U., 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. 4.toim. London: SAGE Publications
- Gerritsen, R. & Haak, R., 2015. *K9 Scent Training*. Kandada: Brush Education Inc..
- Godfrey-Smith, D., 2004. *Effective Use of Dogs in Search Management*. s.l.:s.n.
- Joosepson, E., 1993. *Koeraraamat*. Tallinn: kirjastus "Valgus".
- K9GTA, s.a.. *K9 Global training Academy*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://k9gta.com/patrol-dogs/dual-purpose-dogs/>
[Kasutatud 11 märts 2018].
- Kaldenbach, J., 1998. *K9 Scent Detection: My Favorite Judge Lives in a Kennel*.
s.l.:Detseling Enterprises Ltd..
- koer.ee, 2007. *Vene spanjel*. [Võrgumaterjal]
Leitav: http://www.koer.ee/Vene_spanjel.html
[Kasutatud 21 jaanuar 2018].
- koer.ee, s.a.. *Inglise Springerspanjel*. [Võrgumaterjal]
Leitav: http://www.koer.ee/Inglise_springerspanjel.html
[Kasutatud 21 jaanuar 2018].
- Korraldus* (2016) RT I.
- Laherand, M., 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Levine, J., 2013. The Education of a Bomb Dog. *Smithsonian Magazine*.
- Luukas, M., 2018. *Intervjuu Margot Luukasega* [Intervjuu] (15 märts 2018).
- Mifflin, K., 2017. *Cadaver Dogs*. s.l.:s.n.
- Mistafa, R., 1998. *K9 Explosive Detection*. 1. toim. Kanada: Detselig Enterprises Ltd..
- Ozers, A., 2018. *kadetimeilile saabunud e-kiri* [E-kiri] (29 märts 2018).
- Paide Päästekoerte Klubi, s.a.. *Paide K9*. [Võrgumaterjal]
Leitav:
<http://paidek9.onepagefree.com/?id=13919&onepagefree=db6a82367de48b4513f19f4d81cca>

[Kasutatud 9 aprill 2018].

Pajusoo, J., 2014. *Klassifikatsioon ja koolitussuunad*, s.l.: s.n.

Pajusoo, J., 2018. *Intervjuu Jüri Pajusooga* [Intervjuu] (20 märts 2018).

Radala, R., 2018. *Intervjuu Rene Radalaga* [Intervjuu] (4 aprill 2018).

Schettler, J., 2013. *Trailing versus tracking: The keys to success*. s.l.:s.n.

Siht, M., 2018. *Kadetimeilile saabunud e-kiri* [E-kiri] (3 mai 2018).

Sisekaitseakadeemia, s.a.. *Sisekaitseakadeemia*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://www.sisekaitse.ee/et/node/962?language_content_entity=et

[Kasutatud 6 mai 2018].

Siseministeerium, 2015. *Siseturvalisuse arengukava 2015-2020*. [Võrgumaterjal]

Leitav: https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/taiendatud_siseturvalisuse_arengukava_2015-2020.pdf

[Kasutatud 16 mai 2018].

Stevens, D., s.a.. *A guide to police dogs including German Shepherd, boxer, rottweiler, american pit bul terrier and more*. s.l.:s.n.

Volhard, W., 2005. *Wendy Volhard's Puppy Aptitude Test*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://www.volhard.com/uploads/choosing-your-puppy-pdf.pdf>

[Kasutatud 21 jaanuar 2018].

Lisa 1 Intervjuu küsimused

1. Mis tõugu koeri teenistuses kasutate?
2. Mille järgi koerad valitakse?
3. Mille järgi valitakse koerajuhid?
4. Kui palju teenistuskoeri on Teil kasutusel?
5. Kust tulevad teenistuskoerad?
6. Kuidas liigitate teenistuskoeri funktsioonide põhiselt?
7. Kas Teie organisatsioon on teenistuskoertest puudus?
8. Kas on ette tulnud situatsiooni, kus koera oskustest jäi puudu? Näited.
9. Kas Teie organisatsioonis oleks mitmeotstarbelised teenistuskoerad vajalikud, kui jah milliste funktsioonide osas?
10. Mille põhjal langetatakse valik ühe- ja mitmeotstarbelise koera vahel?
11. Milliste funktsioonide osas kasutate mitmeotstarbelisi koeri?
12. Millised on mitmeotstarbelise koera kasutamise positiivsed küljed?
13. Millised on võimalikud ohud mitmeotstarbelise koera kasutamisel?
14. Milliste funktsioonide osas on koerte mitmeotstarbeline kasutamine põhjendatud, milliste puhul välistatud?